

'We must learn empathy': Earthlings, Cowspiracy, Cooked en Novalis

Roy de Jong

Een zomerdag in Berlijn. Een kleine stoet mensen trekt door de straten van Friedrichshain: punkers, anarchisten en moeders met kinderen begeleid door loeiharde technomuziek die vanuit de laadbak van een open vrachtwagen tegen de huizen de hemel in beukt. De aanleiding voor deze surrealistische parade? Een handgeschilderd spandoek met daarop in slordige letters *Earthlings.de* geschreven, is een plausibele aanwijzing die tot het antwoord kan leiden. Een bezoek aan de website doet het schouwspel inderdaad op zijn plek vallen: milieuactivisme. *Earthlings.de* biedt integraal plaats aan de gelijknamige documentaire over dierenrechten uit 2005.

'*The images you are about to see are not insolated cases*', zo informeert de documentaire de kijker. In anderhalf uur tijd stelt de film een vijftal misstanden in de relatie tussen mens en dier aan de kaak. De waarschuwing '*Viewer discretion is advised*' is niet overbodig: de beelden zijn vaak expliciet en schokkend. Toch is de documentaire meer dan een aaneenschakeling van gruwelijkheden. Het is vooral een kritische beschouwing van de sociale structuren die deze gruwelijkheden mogelijk maken.¹

In het eerste deel van *Earthlings* wordt het theoretisch kader van de documentaire uiteengezet. De mens zou zich schuldig maken aan *speciesisme*: het rangschikken van diersoorten ten opzichte van elkaar in categorieën als superieur en inferieur. Net als bij andere vormen van discriminatie, bijvoorbeeld racisme of seksisme, zijn de variabelen waarop een dergelijk onderscheid gebaseerd wordt arbitrair. Zo kunnen de unieke verstandelijke vermogens van de mens niet als objectief bewijs dienen voor zijn superioriteit ten opzichte van andere diersoorten. Die mate van objectiviteit schittert door afwezigheid in een oneindig groot universum waarin alles relatief en zonder doel lijkt.

In plaats van objectief zijn de sociale structuren van discriminatie subjectief en gebaseerd op macht. Ter illustratie hiervan citeert de documentaire een passage uit *Enemies, A Love Story*, een roman uit 1966 van Nobelprijswinnaar Isaac Bashevis Singer. Een krachtig citaat, waarmee de problematische relatie tussen de mens en de natuur direct een sociaal-politieke dimensie krijgt:

*'As often as Herman had witnessed the slaughter of animals and fish, he always had the same thought: in their behaviour towards creatures, all men were Nazis. The smugness with which man could do with other species as he pleased exemplified the most extreme racist theories, the principle that might is right.'*²

De vergelijking die de schrijver maakt tussen de Holocaust en het slachten van dieren is niet toevallig, zo concludeert voice-over Joaquin Phoenix. De visuele gelijkenis tussen een Amerikaanse *meat farm* en een concentratiekamp die op het citaat volgt, is dit evenmin.

The principle that might is right; een donkere en uiterst relativistische visie op de grenzen van het menselijk handelen. Deze worden immers niet door een moreel besef uitgemaakt, een notie van het goede of het kwade, maar uitsluitend door een machtsstrijd en het machts-evenwicht dat hieruit ontstaat. In een volledig door de één gecontroleerde

omgeving resulteert deze strijd voor de ander al snel in misbruik, pijn en leed. Vooral wanneer er financiële belangen in het spel zijn.

De industrieën waarover *Earthlings* verslaat worden haast uitsluitend gedreven door een winstoogmerk. De oneindige kostenoptimalisering die met dit streven gepaard gaat, is de hoofdoorzaak voor de erbarmelijke situatie waarin veel dieren gedood zijn te moeten leven. Niemand wast hierbij zijn handen in onschuld: met economisch rendement als uitgangspunt nemen zowel producent, distributeur als consument beslissingen waarin het morele aspect van ondergeschikt belang is gemaakt.

Hoe diep de slangenkuil van financiële belangen in de dierenindustrie kan zijn, wordt goed duidelijk in *Cowspiracy: The Sustainability Secret*, een documentaire uit 2014. De kijker volgt hoe documentairmaker Kip Anderson op een van de belangrijkste, maar zelden benoemde oorzaken van de hedendaagse milieuproblematiek stuit: de veehouderij. Staat de uitstoot van CO₂ als hoofdoorzaak nummer één te boek, in *Cowspiracy* laat Anderson zien dat het op grote schaal houden van dieren de Aarde verreweg het meest onder druk zet. Zijn oplossing voor het probleem is even simpel als radicaal: geen vlees eten en bij voorkeur een geheel veganistisch leven leiden.

Hoe kan het dat de consumptie van dierlijke producten in het publieke ecologische debat niet of nauwelijks als hoofdoorzaak genoemd wordt? Deze vraag legt Anderson voor aan verschillende milieuorganisaties in de VS, waarna direct blijkt hoe verstrengd ook hun belangen zijn. In tegenstelling tot de strijd tegen CO₂-uitstoot, die zich vooral richt tegen grote bedrijven en industrieën, betreft de consumptie van vlees de gewone burger op een persoonlijk en alledaags niveau. Ageren tegen de heersende vleescultuur staat voor milieuorganisaties gelijk aan zelfmoord: bekritiseer de levensstijl van je leden en je bent ze kwijt, zo luidt de gedachte.

Dat de vleescultuur in de Verenigde Staten diepgeworteld is, constateert ook schrijver en onderzoeksjournalist Michael Pollan in de Netflix-serie *Cooked*. In zijn vierdelige documentaire heeft hij veel oog voor de sociaal-culturele dimensie die koken traditioneel gezien binnen onze samenleving inneemt. Ook vlees speelt hierin een hoofdrol, een rol die in de serie ontkend noch afgekeurd wordt.

Wel bespeurt Pollan een belangrijke mentaliteitsverandering bij de moderne mens ten opzichte van zijn eten. Onze hedendaagse eetcultuur, de Amerikaanse in het bijzonder, wordt vooral gekenmerkt door gemak, kwantiteit en gebrek aan tijd. De voedselindustrie speelt hier handig op in door een steeds uitgebreider assortiment aan bewerkt en kant-en-klaarvoedsel aan te bieden, die de consument het leeuwendeel van het koken uit handen neemt.

Hoewel de industrie zich ogenschijnlijk reactionair opstelt, de behoeftes van veranderende cultuur dienend, is haar rol alles behalve passief. Hoe meer voedsel immers is bewerkt, des te meer geld er mee te verdienen valt. Mede onder druk van de industrie zelf is er volgens Pollan een eetcultuur ontstaan die boven alles haar eigen economische gewin als oogmerk heeft. De consument, verwend geraakt door het gemak en de lage prijzen, stemde toe, waarmee zowel de sociale dimensie van koken als de morele dimensie van de productie en consumptie van eten gemarginaliseerd werd.³

Earthlings, *Cowspiracy*, *Cooked*: de rode draad die deze uiteenlopende documentaires met elkaar verbindt, is het besef dat de mens zijn houding ten opzichte van de leefwereld om zich heen drastisch moet veranderen om een behouden toekomst te kunnen garanderen. In een maatschappij waarin ecologische en morele argumenten in toenemende mate door economisch rendement worden overschaduwed, zal er daarom een nieuwe doelstelling geformuleerd moeten worden die de huidige ecologische discussie uit het sociaaleconomisch kader trekt.

Dat de mens hiervoor niet opnieuw het wiel hoeft uit te vinden, bewijzen de Duitse academici Christian Becker en Reiner Manstetten aan de hand van het werk van de achttiende-eeuwse filosoof en dichter Novalis. In hun artikel *'Nature as a You: Novalis' Philosophical Thought and the Modern Ecological Crisis'* onderzoeken zij hoe Novalis' notie van de natuur als een *Jij* ons een nieuw inzicht kan bieden in de relatie tussen mens en natuur en ons handvatten aanreikt voor de toekomst. Liefde is daarbij een sleutelbegrip.⁴

Novalis pleitte ervoor om de natuur niet louter te beschouwen als iets dat vreemd en tegengesteld is aan het individu, een *niet-Ik*, maar als een *Jij*: een entiteit die de mens kan kennen en waarin hij zichzelf kan herkennen. Ondanks hun verschillen, ontspringen de natuur en de mens namelijk uit dezelfde bron: zonder natuur zou al het menselijk handelen, denken en doen niet mogelijk zijn. Dit gegeven maakt dat mens en natuur als elkaars gelijke beschouwd kunnen worden; twee zelfstandige entiteiten die in dialoog met elkaar niet alleen elkaar, maar ook zichzelf beter kunnen leren kennen.⁵

Door de natuur volledig te accepteren als de tegenhanger van zichzelf, toont de mens zijn *liefde* in de breedste zin van het woord. Deze liefde maakt voor Novalis het wezen van alle dingen uit. Zo beschouwde hij water, de verbinding tussen waterstof en zuurstof, als het ultieme voorbeeld van de synthetiserende kracht van de liefde.⁶

Het is tevens liefde die voorkomt dat de ene entiteit de ander louter als instrument gebruikt in plaats van een zelfstandig Jij. Hoe tijdloos dit inzicht is, blijkt uit de cultuurkritiek die voice-over Joaquin Phoenix in *Earthlings* formuleert:

'The hope for the animals of tomorrow lies in a human culture that learns to feel beyond itself. We must learn empathy. We must be able to see into the eyes of an animal and feel that their life has value, because they are alive.'

Een menselijke cultuur gefundeerd op empathie en respect, niet alleen voor de mensen maar ook voor de natuur om ons heen. In een tijd waar het uitgangspunt vaak het persoonlijk financiële belang is, is de verwezenlijking hiervan misschien wel de grootste uitdaging van de mens in onze tijd.

Bio

Roy de Jong heeft Algemene Cultuurwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam (UvA) gestudeerd en woont op dit moment in Berlijn.

Eindnoten

1. *Earthlings*
2. *Earthlings*
3. *Cooked*
4. Becker
5. Novalis, : 165